

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Боровик А.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і правосуддя
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука

УДК 343.93

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.1.17>МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ В ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЙНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Постановка проблеми. Початковим і принципово важливим етапом проведення будь-якого наукового дослідження, в тому числі і такого, яке стосується кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення (далі – ККП) та їх запобігання в контексті порівняльного пізнання, є звернення до розгляду питань про його методологію. Правильне обрання методологічного інструментарію безпосередньо впливає на спрямованість, послідовність, змістовність, оптимальність, значущість і результативність наукового пошуку. У кінцевому рахунку це допомагає не тільки в досягненні вагомих наукових здобутків (зокрема, в межах спеціальності 12.00.08 – Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право), але й у визначенні оптимальної стратегії протидії та запобігання різноманітним корупційним проявам, а також успішній реалізації державної кримінально-правової політики щодо деструктивного впливу на корупційну злочинність.

Про провідну роль методологічної бази для вчених слушно зазначають О.Г. Данильян та О.П. Дзюбань, стверджуючи, що дослідники часто мають обмаль методологічних і методичних знань, що істотно знижує якість здійснення науково-дослідницької діяльності; як свідчить сучасна наукова практика, у дослідників найбільше питань виникає саме з приводу методології та методики наукової творчості [1, с. 6–7]. Все це безпосередньо стосується і розробки питань щодо методології порівняльно-правового дослідження ККП у кримінально-правовій і криминологічній площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо методології кримінально-правових і криминологічних проблем протидії та запобігання ККП у порівняльно-правовому контексті, то проведений автором аналіз відповідних праць останніх років дозволяє стверджувати, що у національних і світових масштабах згадані проблеми досліджувалися вибірково. Натепер можна говорити лише про невелику групу наукових розробок із цього приводу. Їх авторами були В.І. Борисов, Є.М. Вечерова, Н.О. Гуторова, О.М. Джужа, О.Г. Колб, Д.Г. Михайленко, М.І. Панов, В.М. Попович, О.П. Рябчинська, А.В. Савченко, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, О.Л. Тим-

чук, В.О. Туляков, М.І. Хавронюк та деякі інші науковці. Проте більшість із цих праць мали форму або окремих статей, або частин дисертацій. На монографічному рівні питання методології комплексно досліджувалися лише окремими вченими-правниками (наприклад, М.І. Пановим у книзі «Проблеми методології науки кримінального права», 2018) [2]. Значно ускладнює ситуацію і той факт, що сучасні науковці пропонують різноманітні формати методології порівняльно-правового дослідження корупційних проявів (практик) у кримінально-правовому, криминологічному та інших вимірах.

Метою статті є аналіз різноманітних методологічних підходів щодо здійснення порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності за ККП і їх запобігання в Україні й зарубіжних країнах, а також обґрунтування на цій основі моделі найбільш виваженої та оптимальної методології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що термін «методологія» немає єдиного трактування в літературних джерелах (у тому числі й у довідниках) через свою складність і багатогранність [3, с. 88]. І якщо більшість зарубіжних наукових шкіл взагалі не розмежовують методологію та методи дослідження, то у вітчизняній науковій традиції під «методологією» (від грец. μέθοδος – «правильний шлях», «шлях дослідження») слід вважати: 1) учення про науковий метод пізнання та перетворення світу; його філософську, теоретичну основу; 2) сукупність методів дослідження, які застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта пізнання [4, с. 664]. Завдяки методології з одного боку здійснюється усвідомлення природи, принципів і методів, покладених в основу наукового пізнання дійсності, а також відтворення її в науковому дослідженні; з іншого – поєднується і сам результат науково-пізнавальної діяльності – знання [5, с. 8].

У науці немає єдиної відповіді на питання: що таке методологія та що вона собою становить? Спектр її визначень надзвичайно широкий: від «філософського (світоглядного) боку дослідження» до «самостійної галузі наукового знання, яка виходить за рамки філософського аналізу»; від «загальної діалектики» до «загальнотеоретичної проблеми

будь-якої науки». Все це є темою для окремих наукових дискусій. Якщо розглядати методологію як певний інструментарій, сукупність взаємодіючих методів, прийомів, засобів, процедур, принципів, необхідних для проведення наукового дослідження, то вказаний інструментарій не буде мати методологічну значущість, доки його елементи, складники не будуть прив'язані до конкретного об'єкта пізнання [6, с. 164]. За цих умов йдеться про конкретно-наукову методологію, тобто сукупність методів, принципів дослідження і процедур, які застосовуються в конкретній науковій дисципліні (зокрема, у кримінальному праві та кримінології) [7, с. 234]. При цьому метод – це: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; підхід до вивчення життя і його відображення; 2) прийом або система прийомів, які застосовуються в певній галузі діяльності (науки, виробництва тощо) [8, с. 473–474].

За сучасних умов наука (в тому числі кримінально-правова й кримінологічна) успішно використовує багаторівневу класифікацію методів наукового пізнання, відповідно до якої за ступенем загальності та сферою застосування методи наукового пізнання поділяються на загальнофілософські; загальнонаукові; спеціально-наукові; дисциплінарні та міждисциплінарні [9, с. 32]. Дослідники нашого часу використовують різноманітні методи, принципи і категорії, відбиваючи їх «багатогранність, яка простягається від органічної єдності через плюралізм методологічних принципів до еkleктизму» [10, с. 29]. Все зазначене стосується й методології порівняльно-правових досліджень у галузі кримінального права та кримінології, у тому числі й проблем кримінальної відповідальності за ККП та їх запобігання в Україні та іноземних державах.

Варто наголосити, що при обранні методології у наукових дослідженнях із кримінально-правової та кримінологічної тематики можуть виникати, як застерігає І.М. Жаровська, так звані «методологічні аномалії» (використання певних методів дослідження поза межами їх застосування, соціальна беззмістовність абстрактизація понять про досліджувані праводержавні явища, проголошенням рівноцінності усіх методів дослідження та запереченням будь-якої їх субординованості тощо) [11]. В іншому випадку, як зазначає А.В. Савченко, дослідники повинні не припускати помилок і прорахунків (на прикладі порівняння кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства США він виокремив десять типових помилок вітчизняних науковців) [12, с. 497–500].

Встановлені вище помилки безпосередньо не торкалися галузі кримінології та не враховували специфіку кримінальної відповідальності й запобігання ККП в Україні та іноземних державах у порівняльно-правовому контексті. З урахуванням окреслених особливостей варто говорити про такі типові помилки з цього приводу, які були встановлені автором у процесі наукового дослідження: 1) твердження про непорівняність антикорупційних кримінально-правових і кримінологічних положень в Україні

й зарубіжних країнах; 2) нехтування даними про високу латентність і різну поширеність ККП при формулюванні заходів їх протидії та запобігання; 3) неврахування різних рівнів, обсягів, напрямів і змісту нормативної регламентації понять «корупція», «ККП», інших похідних від них термінів (термінологічна неузгодженість), а також їх об'єктивних і суб'єктивних елементів (ознак) у нормах національного та міжнародного права; 4) невзяття до уваги різного ступеня, характеру та формату імплементації антикорупційних міжнародно-правових норм у положення національних законодавств; 5) невідслідковування змін і доповнень нормативно-правового характеру в антикорупційній сфері; 6) неправильність і некоректність перекладу антикорупційної термінології різними мовами, підміна одних понять іншими, не взяття до уваги фактів відсутності належних (взаємозамінних) категорій у законодавстві різних держав тощо.

Автори монографії «Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження» у межах методології дослідження корупції в Україні та за кордоном, яку здебільшого можна екстраполювати й на ККП, пропонують: а) зробити основні акценти на глумаченні корупції та її проявів, а також скористатися міждисциплінарним підходом; б) корупційні діяння не ототожнювати за рівнем суспільної небезпеки з посадовими (службовими) правопорушеннями, оскільки вони небезпечніші; в) визначити методичні підходи до оцінювання рівня корупції, які повинні включати розрахунок індексу сприйняття корупції, показник контролю корупції, барометр глобальної корупції, індекс економічної свободи, індекс непрозорості та інше; 3) змодельювати корупційну поведінку (модель «захоплення ренти», модель «агентів», модель «влада – суспільство») [13, с. 53–103].

У методологічному плані О.Ю. Бусол:

– шляхом реконструкції підходів до вивчення феномена «корупція» в минулому виокремила періоди, для яких характерне застосування таких методів: 1) давні часи – політичний, натуралістичний, філософський; 2) початок XIX ст. – політологічний, правовий; 3) середина XIX ст. – ревізійністський; 4) кінець XIX ст. – економічний; 5) початок XX ст. – структурний; 6) середина XX ст. – відбуваються ревізії розроблених раніше теорій і методів дослідження корупційної злочинності, які застосовуються вчепними в сучасний період – історичний, економічний, соціально-натуралістичний, державно-управлінський, структурний, кібернетичний, синергетичний, феноменологічний, правовий, соціологічний;

– довела доцільність використання в наукових дослідженнях із проблем протидії корупції синергетичного, феноменологічного, компаративістського, *математичного*, історичного, історико-правового методів, *методу експертних оцінок*, системного аналізу, *вивчення документів* [14, с. 57].

На думку Д.Г. Михайленка, методологічні основи ефективності кримінально-правової політики протидії корупції повинні охоплювати положення про формування ефективної кримінально-правової

політики України у сфері протидії корупції та ресурси теорії «раціонального злочину» в контексті політики протидії корупції в Україні. При цьому дослідник наголошує на такому:

а) чинний механізм кримінально-правової протидії корупції в Україні є неадекватним тим правовідносинам, які він покликаний охороняти, та не пристосованим для боротьби проти інституціоналізованої корупції;

б) наявна висока латентність корупційних злочинів в Україні (вище за 95,0%), що здебільшого залежить і від того, на підставі яких норм здійснюється кримінальне переслідування, а питома вага таких злочинів у структурі злочинності України, яка відображена в офіційній статистиці, не залежить від численних змін до КК, що запроваджуються в рамках реформи антикорупційного законодавства, та щороку традиційно становить приблизно 3%;

в) причинами низької ефективності механізму кримінально-правової протидії корупції в Україні є недосконалість нормативного забезпечення антикорупційної діяльності; вибіркоче застосування антикорупційних норм; низький рівень соціальної культури; наявне корупційне середовище тощо;

г) одним із основних складників протидії корупції є політична воля політичного керівництва держави, яка визначає зміст, а через це й ефективність інших основних елементів протидії корупції, тобто ефективність протидії корупції загалом [15, с. 27–71].

За переконанням І.Ю. Гришової та О.О. Красноручького, при оцінюванні корупційних ризиків і корупційних злочинів пріоритет повинен бути наданий «методології MARC» [16, с. 41]. З огляду на дослідження формування та реалізації національної антикорупційної політики методологічною базою, за переконанням А.М. Новака, мають виступати відповідні сучасні теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних науковців; загальнонаукові принципи пізнання суспільних явищ; системний, міждисциплінарний, інституціональний, конкретно-історичний підходи (доцільним буде й застосування морфологічного, феноменологічного, порівняльно-історичного, компаративного та емпіричного методів) [17, с. 73–75].

При такому плюралізмі методологічних поглядів автор вважає за необхідне погодитися з думкою М.В. Костицького, відповідно до якої, коли йдеться про методологію в юридичній науці, відмовитися від ієрархії методологій, що визначається як філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова. Методології слід «розташувати» за горизонталлю та використовувати їх на власний розсуд конкретного вченого [18, с. 10]. З цього випливає, що кожний дослідник повинен для конкретного наукового дослідження визначати самостійно відповідний перелік методів наукового пошуку, оскільки кожен метод має свої особливості, що надає можливість ґрунтовно висвітлювати певні аспекти об'єкта (предмета) дослідження [19, с. 292]. Зважаючи на різноманіття підходів до розуміння методологічних засад наукових розробок, якоїсь універсальної методології для порівняльно-правового дослідження кримінальної відпові-

дальності за ККП та їх запобігання в Україні й за кордоном не існує, тому для визначення її конкретного обсягу (меж) слід виходити зі специфіки назви, мети, завдань, об'єкта та предмета, а також етапів і структури певного наукового дослідження (дисертації, монографії, фахової статті тощо).

На думку автора, методологічні засади типового наукового дослідження щодо окресленої вище тематики мають охоплювати: а) загальнонаукові принципи пізнання суспільних феноменів; б) теоретичні праці сучасних науковців із проблем методології наукових досліджень взагалі та методології дослідження кримінальної відповідальності за ККП та їх запобігання зокрема; в) відповідні методи наукового дослідження. Щодо методів такого роду порівняльно-правових досліджень, то основним із них повинен виступати порівняльно-правовий метод (альтернативні назви: компаративний чи порівняльний метод, метод порівняльного правознавства тощо), застосування якого успішно забезпечує реальну можливість порівняння різних типів (видів) ККП для виявлення їх загальних і специфічних рис, пошуку та вироблення шляхів оптимізації кримінальної відповідальності за їх учинення та запобігання таким правопорушенням в Україні на підставі використання найбільш дієвих міжнародних і зарубіжних кримінально-правових і кримінологічних стандартів. Зокрема, як доводить О.Д. Тихомиров, завдяки цьому методу можна позитивно ставитися до порівняння держав-представників різних правових сімей, вивчаючи те, яким чином національні правові системи, правові сім'ї, міжнародне та регіональне право впливають на характеристики порівняльного правознавства, яке є одним із компонентів правової системи, правової дійсності країни, проявом та формою взаємодії юридичних наук різних держав і цивілізацій [20, с. 42].

Саме порівняльно-правовий метод вже давно розглядається в якості провідного методу у позитивістській парадигмі дослідження права [21, с. 106]. Це метод: 1) визначення невідомого шляхом порівняння з відомим; 2) з'ясування якостей або властивостей явища шляхом порівняння з іншими його якостями чи властивостями або з якостями чи властивостями іншого явища; 3) встановлення закономірностей шляхом порівняння об'єктів у різний час, порівняння їх якостей у минулому з тими самими якостями у сучасному стані для встановлення змін чи тенденцій розвитку [22, с. 11–12].

Порівняння має бути мультивекторним (порівнюватимуться різноманітні системи кримінальної відповідальності та запобігання ККП, що існують в Україні, у багатьох зарубіжних країнах і на міжнародному рівні); макрорівневим (загальнотеоретичним, системним і охопить правові системи сучасності, кримінально-правову й кримінологічну галузі загалом) і мікрорівневим (емпіричним, прикладним і торкнеться змісту конкретних норм про відповідальність за ККП і положень про їх запобігання); аналітичним (положення будуть репрезентовані з висновками автора); вертикально-горизонтальним (історико-правовим і догматичним); комплексним (будуть з'ясовані схожі

та відмінні, загальні та особливі, позитивні та негативні характеристики у відповідних кримінально-правових і кримінологічних положеннях різних держав). Важливо при цьому врахувати позицію Є.В. Фесенка про те, що хоча компаративні дослідження є потрібними й корисними, але пропозиції цього спрямування мають бути зваженими, обґрунтованими; слід категорично не допускати механічного запозичення (тобто формального перенесення у наше законодавство) положень зарубіжного права, оскільки це зумовлює некоректність пропозицій [23, с. 69].

Поряд зі встановленням змісту компаративного методу, який дозволяє зрозуміти сутність здійснення такого порівняльно-правового дослідження, в методологічному плані важливим моментом буде усвідомлення та конкретизація особливостей інших ключових термінів наукового дослідження – «кримінальна відповідальність», «запобігання» та «ККП». У міжнародному праві та законодавстві (у тому числі кримінальному) зарубіжних країн ці терміни (всі чи окремі) мають свою специфіку.

Також важливо визначити критерії, за якими відповідна держава буде порівнюватися з Україною. Для цього автор пропонує враховувати приналежність тієї чи іншої держави до конкретного типу правових сімей; спиратися на європейський та євроатлантичний інтеграційний вектор України; брати до уваги позитивний досвід ефективності кримінального законодавства та заходів запобігання ККП за кордоном; ідентифікувати, чи віднесена відповідна держава до такої, в якій рівень корупції є мінімальним; зважати на географічні, політичні, правові, соціальні, релігійні та інші особливості обраних для порівняння країн тощо. Автор переконаний, що при обранні конкретних держав для порівняння не треба робити ставку на збільшення їх кількості, бо це може спричинити фрагментарність наукових інтерпретацій, натомість варто приділити увагу якості та змістовності процесу й результатам порівняння.

Не вдаючись до дискусії з приводу типів правових сімей (про це вже докладно розкрито в роботі відомих компаративістів сучасності), відносячи себе до політично неупереджених дослідників, автор не сприймає концепцію існування дискусійної «соціалістичної» правової сім'ї за сучасних умов. Йому імпонує позиція вітчизняного фахівця з міжнародного права В.Л. Чубарева, який обґрунтовує оптимальність звернення до розробки чотирьох типів правових сімей сучасності: 1) романо-германської (континентальної); 2) англо-американської (загального права); 3) мусульманської (держав мусульманського права); 4) далекосхідної (держав Далекого Сходу) [24, с. 386–387]. Саме такий підхід автор вважає за необхідне раціонально застосовувати при здійсненні порівняльно-правових досліджень обговорюваного типу.

Як підкреслює М.Н. Козюк, саме завдяки порівняльному (юридичному) аналізу акумулюється чимало інших інтелектуальних методів і прийомів

пізнання правових реалій [25, с. 108]. З приводу спектру інших методів, які варто обрати та застосувати, враховуючи специфіку обговорюваного у цій статті порівняльно-правового дослідження, то до них слід віднести діалектичний; історико-правовий; догматичний; системний; конкретно-соціологічний; статистичний; синергетичний; юридичної герменевтики; моделювання; спостереження; вивчення документів; аналізу; синтезу; правового прогнозування; хронологічний; лінгвістичний; математичний; кібернетичний методи. Їх розробка досить повно здійснена в юридичній літературі.

Окрім зазначених вище, у порівняльно-правових дослідженнях кримінальної відповідальності за ККП та їх запобігання в Україні й зарубіжних країнах доцільно використати й інші методи наукового пізнання, зокрема спостереження; вивчення документів; аналізу; синтезу; правового прогнозування; хронологічний; лінгвістичний; математичний; кібернетичний. Усі перераховані методи потрібно застосовувати у щільному взаємозв'язку між собою, що забезпечить здійснення всебічного розгляду положень обраного наукового дослідження, дозволить обґрунтувати теоретичні висновки та сприятиме виробленню практичних рекомендацій щодо кримінальної відповідальності й запобігання ККП в Україні та іноземних державах у порівняльно-правовому контексті.

Висновки. На підставі викладених положень слід зробити такі важливі висновки та сформулювати пропозиції теоретико-прикладного характеру:

1. Обрання та обґрунтування методології наукового пошуку є первинним і визначальним моментом проведення порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності й запобігання ККП в Україні та іноземних державах. Водночас це надзвичайно складна і відповідальна процедура, від результатів якої залежить зміст, сутність, стратегія та концепція всієї наукової роботи. Методологія наукового пошуку повинна містити в собі комплекс методів, принципів, методик, способів і форм науково-дослідницької діяльності у кримінально-правовій і кримінологічній галузі з певного напрямку. Вона має ґрунтуватися на відповідних філософських, загальнонаукових і спеціальних методах, які слід визначати з огляду на назву, мету, завдання, об'єкт і предмет, а також етапи та структуру відповідного наукового дослідження.

2. Порівняльно-правовий метод безсумнівно виграє провідну та визначальну роль при проведенні компаративних кримінально-правових і кримінологічних досліджень з антикорупційної тематики. Порівняння як науковий метод є співвідношенням, зіставленням, вивченням досліджуваних феноменів з огляду на їх головні (сутнісні) ознаки, риси та якості. Поряд із цим мають бути застосовані в їх сукупності й інші методи, зокрема пропонується виділити такий їх спектр: діалектичний; історико-правовий; догматичний; системний; конкретно-соціологічний; статистичний; синергетичний; юридичної герменевтики; моделювання; спостереження; вивчення документів; аналізу; синтезу; правового прогнозування; хронологічний; лінгвістичний; математичний; кібернетичний.

3. На підставі наукової дискусії про формат, природу й класифікації методології наукових досліджень та аналізу відповідних теоретичних праць останніх років слід підсумувати, що у національних і світових масштабах згадані проблеми досліджувалися вибірково і натепер можна говорити лише про невелику групу наукових розробок із цього приводу.

Поряд із цим у процесі дослідження пропонується враховувати й низку інших важливих моментів: а) «методологічні аномалії»; б) типові помилки науковців при дослідженні кримінальної відповідальності й запобігання ККП в Україні та іноземних державах у порівняльно-правовому контексті; в) ключові терміни дослідження – «кримінальна відповідальність», «запобігання» та «ККП»; г) звернення до розробки чотирьох типів правових сімей сучасності – романо-германської (континентальної), англо-американської (загального права), мусульманської (держав мусульманського права) та далекосхідної (держав Далекого Сходу).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
2. Панов М.І. Проблеми методології науки кримінального права : вибр. наук. пр. [уклад.: Г.М. Анісімов, В.В. Гальцова; передм. О.В. Петришина, В.І. Борисова]. Харків : Право, 2018. 472 с.
3. Андрійчук В.Г. Сучасний аспект методології наукових досліджень. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 87–94.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. К., Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
5. Котикова О.І. Методологія й організація наукових досліджень : курс лекцій. Миколаїв : Видавництво МНАУ, 2017. 157 с.
6. Яцик Т.П., Дроб'язко К.М. Кримінальне право як наука: методологічні аспекти. *Міжнародний юридичний вісник : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. Вип. 1(3) 2016. С. 161–166.
7. Вечерова Є.М. Методологія сучасної кримінально-правової науки: орієнтири для переформатування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 233–235.
8. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. 1008 с.
9. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І.С. Добронравова, О.В. Руденко, Л.І. Сидоренко та ін.; за ред. І.С. Добронравової, О.В. Руденко. К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
10. Булатов М. Про методи філософування. *Філософська думка*. 2004. № 2. С. 15–29.
11. Жаровська І.М. Щодо проблем методології теорії держави і права. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/32101/1/23-138-141.pdf> (дата звернення: 28.12.2019).
12. Савченко А.В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Київськ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2007. 616 с.
13. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 220 с.
14. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2015. 479 с.
15. Михайленко Д.Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 505 с.
16. Гришова І.Ю., Краснорудський О.О. Корупційні ризики та зарубіжна методологія їх оцінювання в системі економічної безпеки бізнесу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 4(4). С. 40–45.
17. Новак А.М. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації національної антикорупційної політики : дис. ... д-ра наук із держ. упр-ня: 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр-ня при Презид. Укр-ни; Дніпроп. регіон. інст-т держ. упр-ня. Дніпро, 2019. 562 с.
18. Костицький М.В. Деякі питання методології юридичної науки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 3–11.
19. Панов М.І., Гуторова Н.О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Проблеми законності*. 2009. № 100. С. 291–304.
20. Тихомиров О.Д. Юридична компаративістика: філософські, теоретичні та методологічні проблеми : монографія. К. : Знання, 2005. 335 с.
21. Мудриевская Л., Лясковец А. Сравнительно-правовой метод как ведущий метод в позитивистской парадигме исследования права. *Закон и жизнь*. 2013. № 8/4. С. 106–109.
22. Тилле А.А., Швеков Г.В. Сравнительный метод в юридических дисциплинах. Изд. 2-е, доп. и испр. М. : Высш. школа, 1978. 199 с.
23. Фесенко Є. Сучасні завдання кримінально-правової науки. *Право України*. 2010. № 9. С. 66–72.
24. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько, О.О. Дудоров та ін.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. 5-те вид., переробл. та допов. К. : Атіка, 2009. 408 с.
25. Козюк М.Н. Сравнительное правоведение и юридический анализ: методологические проблемы. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. наук. статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, О.В. Кресіна; упор. О.В. Кресін, О.М. Редькіна, за участі К.О. Черніченка. К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, Київський університет права НАН України, 2006. С. 107–114.

Боровик А.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ В ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

У статті проаналізовано різноманітні методологічні підходи щодо здійснення порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення та їх запобігання в Україні й зарубіжних країнах, а також обґрунтовано на цій основі моделі найбільш виваженої та оптимальної

методології. Наголошено, що обрання та обґрунтування методології наукового пошуку є первинним і визначальним моментом проведення такого плану порівняльно-правових досліджень. Водночас це надзвичайно складна і відповідальна процедура, від результатів якої залежить зміст, сутність, стратегія та концепція всієї наукової роботи. У зв'язку з цим уточнено зміст понять «методологія» та «метод», а також обґрунтовано, що за сучасних умов наука успішно використовує багаторівневу класифікацію методів наукового пізнання. Методологія наукового пошуку повинна містити в собі комплекс методів, принципів, методик, способів і форм науково-дослідницької діяльності у кримінально-правовій і кримінологічній галузі з певного напрямку. При цьому важливо уникати відповідних «методологічних аномалій» і не припускати типових помилок і прорахунків.

Провідна та визначальна роль при проведенні компаративних кримінально-правових і кримінологічних досліджень з антикорупційної тематики має належати порівняльно-правовому методу. Поряд із цим мають бути застосовані в їх сукупності й інші методи, зокрема пропонується виділити такий їх спектр: діалектичний; історико-правовий; догматичний; системний; конкретно-соціологічний; статистичний; синергетичний; юридичної герменевтики; моделювання; спостереження; вивчення документів; аналізу; синтезу; правового прогнозування; хронологічний; лінгвістичний; математичний; кібернетичний.

З урахуванням наукової дискусії про формат, природу й класифікації методології наукових досліджень та аналізу відповідних теоретичних праць останніх років встановлено, що у національних і світових масштабах згадані проблеми досліджувалися вибірково і натепер можна говорити лише про невелику групу наукових розробок із цього приводу. Поряд із цим запропоновано: а) у процесі дослідження встановити зміст, обсяг і значення таких ключових термінів як «кримінальна відповідальність», «запобігання» та «корупційні кримінальні правопорушення»; б) звернутися до розробки чотирьох типів правових сімей сучасності – романо-германської (континентальної), англо-американської (загального права), мусульманської (держав мусульманського права) та далекосхідної (держав Далекого Сходу).

Ключові слова: методологія, методи, порівняльно-правові дослідження, кримінальна відповідальність, запобігання, корупційні кримінальні правопорушення, типи правових сімей, методологічні помилки та аномалії.

Borovyk A.V. METHODOLOGICAL APPROACHES IN COMPARATIVELY LEGAL RESEARCHES OF CRIMINAL RESPONSIBILITY AND PREVENTION CORRUPTION CRIMINAL OFFENCE

The article analyses various methodological approaches to conducting a comparative legal research of criminal responsibility for corruption criminal offenses and their prevention in Ukraine and foreign countries, as well as the based on this models of the most considered and optimal methodology are grounded. It is emphasized that the selection and substantiation of the methodology of scientific search is the primary and defining moment of carrying out such a plan of comparative legal studies. At the same time, it is an extremely complex and responsible procedure, on the basis of which the content, nature, strategy and concept of all scientific work depend. In this regard, the content of the concepts of “methodology” and “method” has been clarified, and it is substantiated that under modern conditions science successfully uses a multilevel classification of methods of scientific cognition. The methodology of scientific search should include a set of methods, principles, techniques, means and forms of research activity in the criminal legal and criminological field in a particular direction. In doing so, it is important to avoid appropriate “methodological anomalies” and to elude typical mistakes and miscalculations.

The leading and decisive role in conducting of comparative criminal legal and criminological research on anticorruption topics should belong to the comparative legal method. Along with this, they should be applied in their totality and other methods, in particular it is proposed to distinguish the following spectrum: dialectical; historical and legal; dogmatic; systemic; concrete sociological; statistical; synergistic; legal hermeneutics; modeling; observation; study of documents; analysis; synthesis; legal forecasting; chronological; linguistic; mathematical; cybernetic. Taking into account the scientific debate on the format, nature and classification of research methodology and analysis of relevant theoretical works in recent years, it has been established that these problems have been studied selectively on a national and world scale and at present only a small group of scientific developments can be discussed. In addition, it is proposed: a) to identify, in the course of the research, the content, scope and meaning of such key terms as “criminal liability”, “prevention” and “corruption criminal offenses”; b) to address the development of four types of legal families of the present – Roman-Germanic (Continental), Anglo-American (Common Law), Muslim (states of Muslim Law) and the Far Eastern (states of the Far East).

The initial and fundamentally important stage of any scientific research, including and one concerning criminal liability for corrupt criminal offenses and their prevention in the context of comparative knowledge, is to seek consideration of its methodology. It is well known that the right choice of methodological tools directly affects the orientation, consistency, content, optimality, significance and effectiveness of scientific research. The leading role of the methodological base for scientists is rightly mentioned by O.H. Danilyan and O.P. Dzoban, arguing that: first, researchers often have little methodological and methodological knowledge, which significantly reduces the quality of research; secondly, according to modern scientific practice, researchers most often have questions about the methodology and methods of scientific creativity. All this directly relates to the development of questions on the methodology of comparative legal research of the corruption criminal offenses in the criminal law and criminological plane.

Key words: methods, comparative and legal studies, criminal responsibility, prevention, corruption criminal offenses, types of legal families, methodological errors and anomalies.